

บทความวิจัย (Research Article)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้: เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

Learning Community: Kanchanaburi Organic Agriculture Community Enterprise Network

อภิญา อุดมเวช
Aphinya Udomwech

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการจัดการเครือข่าย วิเคราะห์กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่าย และสังเคราะห์โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 92 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากเกษตรกรเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีและผู้แทนภาคีการพัฒนา เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและตีความ ตรวจสอบความเชื่อมั่นของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า และยืนยันความถูกต้องของข้อมูลโดยการทวนสอบกับตัวแทนผู้ให้ข้อมูล ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้อาชีพเกษตรอินทรีย์ของเครือข่ายมีหลักคิดพื้นฐาน คือ ความพอเพียง การพึ่งตนเอง และหลักเกษตรอินทรีย์ การเรียนรู้แบบปัญหาเชิงปฏิบัติบนฐานทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดองค์ความรู้ ประกอบด้วย ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้ตลอดชีวิต ภูมิปัญญาและการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ การผลิต มาตรฐาน และการแปรรูปผลผลิต การวิเคราะห์สถานการณ์ การจัดการระบบกลุ่ม การสื่อสารระบบดิจิทัลและการตลาดบนฐานเครือข่าย และการสานพลังประชารัฐ การจัดการเครือข่ายด้านการเรียนรู้ การบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม และการสานพลังภาคี โดยมีกลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ แนวความคิดและวิถีปฏิบัติ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา ภาคีและเครือข่าย และผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากการสังเคราะห์องค์ประกอบดังกล่าว พบว่า โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายมีหลักคิดพื้นฐานเป็นหัวใจสำคัญ กลไกการพัฒนาเป็นตัวกระตุ้นและหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้องค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายให้สามารถจัดการตนเองบนฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: กลไกการพัฒนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เกษตรอินทรีย์ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ วิสาหกิจชุมชน

Abstract

The research objectives were to study the knowledge and network management, analyze the human resource development mechanism, and to synthesize a model of learning community development for the Kanchanaburi Organic Agriculture Community Enterprise Network. The 92 key informants were selected using purposive sampling methods consisting of farmers in the Kanchanaburi Organic Community Enterprise Network, and representatives of development partners. Data were collected through in-depth interviews, small group discussions, and observations. Data were analyzed based on content analysis and interpretation. Data verification used a triangulation technique, while information accuracy was tested by verifying it with informant representatives. The results revealed that the learning community development to the Kanchanaburi Organic Agriculture Community Enterprise Network had basic principles consisting of: sufficiency, self-reliance, and organic agriculture. Practical intellectual learning based on social capital and participation created a body of knowledge consisting of: sufficiency economy philosophy, lifelong learning, wisdom and dependence on natural resources, production and standards, situation analysis, group management, digital communication and network-based marketing management, and the integration of public power. Learning network management identified the components: learning, participatory network management, and partner synergy. Human development mechanisms consisted of concepts and practices, development policies and strategies, networks, and change agents. Synthesizing these elements resulted in the network's learning community development model being fundamentally at the heart of the process. Development mechanisms stimulated and reinforced the learning process by using knowledge and network management to contribute to the development of the network's potential to be self-managed on the basis of sustainable development.

Keywords: Development mechanisms, Human resource development, Organic agriculture, Learning community, Community enterprise

บทนำ

การพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2561 - 2580 เป็นแนวทางการพัฒนาบนหลักธรรมาภิบาลเพื่อยกระดับเศรษฐกิจ สังคมที่เป็นธรรม และความสมดุลและยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564) การขับเคลื่อนสังคมที่สมดุลต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพของคนในสังคมควบคู่ไปกับการสร้างสมดุลของระบบนิเวศ เกษตรอินทรีย์เป็นระบบที่เน้นการสร้างความตระหนักและความเอาใจใส่ในวิถีของการผลิตและการดำเนินชีวิตของเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องทั้งมิติสุขภาพ นิเวศวิทยา ความเป็นธรรม การดูแลเอาใจใส่ การสร้างสัมพันธ์และสมดุลของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (United Nations, 2021)

การสร้างกระบวนการกลุ่มและการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มในการร่วมกันกำหนดเป้าหมาย บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระบนพื้นฐานของการจัดการแบบประชาธิปไตย (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556) การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของกลุ่มและเครือข่ายบนฐานของทุนทางสังคมผ่านการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติการ และร่วมรับประโยชน์ ช่วยเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับสังคมเกษตรและเป็นพลังทางสังคมที่ช่วยแก้ปัญหาวิกฤติ บรรเทาฐานและค่านิยมร่วม กระตุ้นให้เกิดพลังและความเข้มแข็งจากภายในส่งผลต่อความร่วมมือในการบริหารจัดการกลุ่มและเครือข่ายด้านการผลิต การจัดการผลผลิต และการตลาด การเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่สำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากการเรียนรู้ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านจิตสังคม การรับรู้ และด้านร่างกาย โดยสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหา (Sigelman & Elizabeth, 2015) การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลและเครือข่าย ส่งผลให้เกิดสนับสนุนด้านการมีปฏิสัมพันธ์และเกิดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) (เนาวนิตย์ สงคราม, 2556) เพื่อสร้างให้เกิดการพัฒนา ยกระดับคุณค่า คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจบนฐานอาชีพอย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้หนุนเสริมให้บรรลุเป้าหมายของงาน การพัฒนาคน การพัฒนาองค์กร และความเป็นชุมชนที่มีความเอื้ออาทรระหว่างกัน (วิจารณ์ พานิช, 2551) การพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Suwen, 2021) สร้างให้ชุมชนรู้จักคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุผล และใช้ความรู้แก้ปัญหาและพัฒนา (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554) ถือเป็น การถ่ายโอนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง (สุธิณี ฤกษ์ขำ, 2557)

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนสังคมอาหารปลอดภัย ความหลากหลายในบริบทของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายเป็นความท้าทายต่อการพัฒนา การสร้างฐานรากของผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์ให้เกิดความมั่นคงในอาชีพนั้น องค์ประกอบและกลไกการพัฒนาที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปสู่การเรียนรู้และปรับใช้ในการพัฒนาอาชีพที่เป็นมิตรต่อตนเอง และระบบนิเวศ และสร้างการขับเคลื่อนสู่ตัวแบบของการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านอาชีพเกษตรอินทรีย์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี
3. สังเคราะห์โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

ขอบเขตการวิจัย

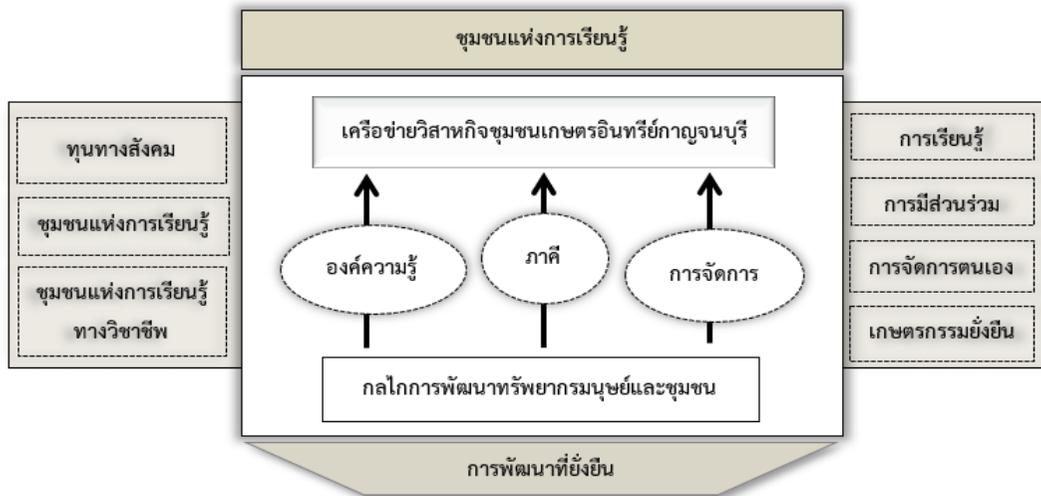
ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาหลักคิดพื้นฐานของเครือข่าย องค์ความรู้และการจัดการเครือข่าย วิเคราะห์กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสังเคราะห์โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

ขอบเขตด้านพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย คัดเลือกพื้นที่และวิสาหกิจชุมชนที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี 6 กลุ่ม ประกอบด้วย วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหารและน้ำผลไม้ท่ามะขาม วิสาหกิจชุมชนร้านค้าประชารัฐและศูนย์กระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์แก่งเสี้ยน วิสาหกิจชุมชนคนนาสวน วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักหมุนเวียนบ้านห้วยเสือ วิสาหกิจชุมชนนครักษ์เกษตรอินทรีย์ลุ่มสุ่ม และ

วิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์หมู่ 5 บ้านหาดจิว และภาคีขับเคลื่อนการพัฒนา ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม/ชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ทูทางสังคม ชุมชน แห่งการเรียนรู้และชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ การเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การจัดการตนเอง เกษตรกรรม ยั่งยืน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพ 1

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการภายใต้การรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดย คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ COE No. COR64/010 คัดเลือก กลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงจากเครือข่ายเกษตรอินทรีย์จังหวัดกาญจนบุรีที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนอาหาร ปลอดภัยในจังหวัดกาญจนบุรี ผู้ให้ข้อมูลรวม 92 คน ประกอบด้วย ผู้นำและสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีรวม 40 คน และภาคีสันับสนุนรวม 52 คน (ภาครัฐ 15 คน ภาควิชาการ 18 คน ภาคเอกชน 3 คน ภาคประชาสังคมและชุมชน 16 คน)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้วิจัย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และประเด็นการสนทนากลุ่มและการประชุม โดย 1) การศึกษาหลักคิดพื้นฐาน องค์ความรู้และการจัดการเครือข่าย ศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเครือข่ายและผู้แทนสมาชิกผู้สหกิจชุมชนรวม 14 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สนทนากลุ่มย่อยกับผู้นำและสมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนรวม 43 คน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วน ร่วมในการประชุมกับผู้นำเครือข่ายและผู้แทนสมาชิกวิสาหกิจชุมชนฯ 2) การศึกษาและวิเคราะห์กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายฯ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนและภาคี ขับเคลื่อนการพัฒนา รวม 24 คน สนทนากลุ่มย่อยกับวิสาหกิจชุมชนและภาคีร่วมขับเคลื่อนรวม 66 คน การประชุมกับเครือข่ายฯ และผู้แทนภาคีขับเคลื่อนการพัฒนา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมประชุมและ ร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายฯ เช่น การประชุมเครือข่ายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การ

ประชุมประจำปีของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี การเสวนาเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาอาหารปลอดภัยจังหวัดกาญจนบุรี การประชุมกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากประชารัฐระดับจังหวัด การประชุมจัดทำแผนการพัฒนากองทุนเพื่อชุมชนบ้านปลายนาสวน และการเรียนรู้ตัวแบบการพัฒนาอาชีพบนวิถีเกษตรกรรมยั่งยืน เป็นต้น และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมผ่านการสังเกตการณ์วิถีปฏิบัติในการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกร และการทำกิจกรรมของเครือข่าย เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายในการพัฒนาคนเพื่อขับเคลื่อนการทำงานบนฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น 3) การสังเคราะห์โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายของเครือข่าย โดยสังเคราะห์จากข้อมูลที่รวบรวมจากหลักคิดและวิถีการพัฒนาของเครือข่ายฯ เทียบเคียงกับหลักการและคุณลักษณะของการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและตีความจากข้อมูลที่ปรากฏ

การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาดำเนินการโดยการทวนสอบความเข้าใจกับผู้ให้ข้อมูล และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation technique) จากข้อมูลต่างแหล่งและต่างวิธีการมายืนยันหาข้อสรุป และจัดเวทีประชุมผู้แทนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีและภาคีสนับสนุนเพื่อสะท้อนผลการวิจัย ทวนสอบ และยืนยันความถูกต้องของข้อมูลโดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 17 คน

ผลการวิจัย

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2560 ขับเคลื่อนการทำงานตามแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนในการทำเกษตรแบบยั่งยืนและยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาเครือข่ายสอดคล้องกับทุนทางสังคมและดำเนินพันธกิจบนเส้นทางการผลิตถึงตลาด ผลของการวิจัยสะท้อนให้เห็นหลักคิดพื้นฐานของเครือข่ายฯ องค์ความรู้และการจัดการเครือข่าย กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายฯ และโมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายฯ ดังนี้

1. **หลักคิดพื้นฐานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี** หลักคิดพื้นฐานเป็นรากฐานของแนวความคิดและวิถีปฏิบัติของสมาชิกในเครือข่ายที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรกรรมยั่งยืน ประกอบด้วย 1) *หลักการพึ่งตนเอง* การให้ความสำคัญในการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีระบบที่เลี้ยงสร้างให้คนใจเดียวกันได้ร่วมสร้างสมดุลให้กับชีวิต และปฏิบัติตามข้อตกลงที่เป็นมติของกลุ่มและเครือข่าย (โกวิท พวงงาม, 2553) 2) *หลักความพอเพียง* ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีระบบภูมิคุ้มกันในการรับมือกับผลกระทบต่าง ๆ (เกษม วัฒนชัย, 2559) 3) *หลักเกษตรอินทรีย์* เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลของระบบนิเวศ แหล่งอาหาร กระบวนการผลิตอาหาร และพึ่งพาตนเองด้านปัจจัยการผลิต ซึ่งนับว่าเป็นการจัดการฟาร์มเชิงบวก (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2555) ดังที่ ผู้นำเครือข่ายกล่าวว่า

“เกษตรกรมีหลายระดับทั้งผู้มาใหม่ คนที่ปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ เราให้อาสาทุกคนได้พัฒนาตามศักยภาพ คนที่ประสบความสำเร็จแล้วจะไปช่วยคนที่ยังต้องปรับตัว เราพยายามหนุนเสริมให้เกิดเป็นต้นแบบของการพัฒนาบนอัตลักษณ์ของตนเอง โดยชุมชนต้องพึ่งตนเองก่อน เรามีเพื่อน มีเครือข่าย เราสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้” (สัมภาษณ์, 5 มีนาคม 2563)

2. **องค์ความรู้ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี** จากกระบวนการถอดบทเรียนของวิสาหกิจชุมชนฯ ผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของสมาชิก และการหนุนเสริมของภาคีเครือข่ายผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทุนชุมชนและทุนทางสังคมที่ตอบสนองต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร ก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ของเกษตรกรที่ผ่านกระบวนการกำหนดเป้าหมายร่วม (Goal) การสำรวจสภาพความเป็นจริงของสถานการณ์ที่

เป็นอยู่ (Reality) การค้นหาโอกาสไปสู่เป้าหมายที่กำหนด (Options) และการร่วมกันวางแผนและปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (Way Forward) สรุปดังนี้

2.1 หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวทางในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพของเกษตรกรที่สร้างความมั่นคงให้กับชีวิตด้วยหลักความพอเพียง ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากความเพียรในการเรียนรู้และการนำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายเพื่อให้สามารถร่วมกันบริหารจัดการและสร้างอำนาจต่อรองในการดำเนินการซื้อขายผลผลิต การทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาผลผลิต การลดต้นทุนการผลิตจากการทำปัจจัยการผลิตใช้เอง ส่งผลต่อวิถีปฏิบัติที่ทำให้เกิดสังคมที่เป็นธรรม ดังที่ สมาชิกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ฯ กล่าวว่

“การพึ่งตนเองเป็นสิ่งที่สมาชิกในเครือข่ายให้ความสำคัญ ความต่างกันของเกษตรกรแต่ละทำให้จุดเริ่มต้นของการพัฒนาต่างกัน ศักยภาพในการพัฒนาต่างกัน แต่การรวมกลุ่มและสานเป็นเครือข่ายทำให้พวกเราสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ในอาชีพของเรา เราดูแลกัน พึ่งพากันได้ พึ่งตนเองไม่ใช่เราว่าต้องอยู่คนเดียว การทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้เราตั้งแต่ต้นทาง คือ การผลิตที่ลดผลเสียจากโรคและแมลงศัตรูพืช เรากินและขายผลผลิตได้ตลอดทั้งปี เพราะมีผลผลิตหลากหลายหมุนเวียนกันทำให้มีรายได้เข้ามาตลอด ตลาดปลายทางเป็นผู้บริโภคที่เห็นความสำคัญของผลผลิตที่ปลอดภัยและไว้วางใจผู้ผลิตต้นทางที่ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคทั้งเรื่องราคาและคุณภาพของผลผลิต” (สนทนากลุ่ม, 1 ธันวาคม 2564)

2.2 การเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร เกษตรกรต้องเรียนรู้ตลอดเวลาและต่อเนื่องเป็นการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ และปรับตัวให้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจในการนำไปปฏิบัติ โดยประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและอาชีพตั้งแต่ต้นทางการผลิต การจัดการผลผลิต และการตลาด รวมถึงการคิดค้นหาวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของตนเองในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ ดังที่ เกษตรกรกล่าวว่า

“พวกเราต้องเรียนรู้และตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา สมาชิกเรามีอาชีพหลากหลายในอดีต เมื่อมารวมตัวกันและมีเป้าหมายเดียวกันในการทำการเกษตรที่ปลอดภัย เราจึงต้องเริ่มเรียนรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของเรา โดยเอาประสบการณ์ในอดีตที่เคยทำงานในเมืองมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น เรารู้ว่าคนในเมืองจำนวนไม่น้อยที่ต้องการบริโภคพืชผักที่ปลอดภัย เราจะทำอย่างไรที่จะส่งผลผลิตพืชผักที่ปลอดภัยไปถึงมือผู้บริโภคเหล่านั้น เพราะเราอยู่พื้นที่ห่างไกล พอเราเปิดใจ ได้เรียนรู้ และได้เข้าร่วมในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ ทำให้เรามีช่องทางในการส่งผลผลิตเหล่านั้นไปยังจุดหมายได้ เหมือนที่ขณะนี้เราเป็นผู้ผลิตพืชผักปลอดภัยส่งผ่านบริษัท ประชารัฐ กาญจนบุรีเข้าสู่โครงการโรงพยาบาลอาหารปลอดภัย ยิ่งทำให้เราได้เห็นว่า เรามีความจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อปรับตัวอยู่ตลอดเวลา แต่การปรับเปลี่ยนทั้งหลายเรายังคงให้ความสำคัญกับศักยภาพและบริบทของชุมชนเรา โดยเราเรียนรู้และประยุกต์อย่างเหมาะสม” (สนทนากลุ่ม, 9 กุมภาพันธ์ 2564)

2.3 ภูมิปัญญาและการพึ่งพิงทรัพยากรจากธรรมชาติ องค์ความรู้ดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นที่สอดแทรกอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของคนที่มีความเกี่ยวข้องและผูกพันกับธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นจากความเชื่อและความรู้ที่ก่อให้เกิดคุณค่าในอาชีพ ได้แก่ ความรู้และความเชื่อในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ดังเช่น ภูมิปัญญาการหาอยู่หากินจากทรัพยากรในป่า นา และสวน และศิลปะบนผืนผ้าและอัตลักษณ์ทางภูมิปัญญาในผ้าทอกะเหรี่ยงที่สืบสานภูมิปัญญาของชุมชน ดังที่ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเล่าให้ฟังเกี่ยวกับการหาอยู่หากินกับป่าว่า

“เราอยู่กับป่า ป่าคือฐานทรัพยากรของเรา ในปีหนึ่งเราพึ่งพาอาหารจากป่าเยอะมาก แต่เราต้องขยัน หามาได้มาก ที่เราหาได้ก็มีพวกไข่มดแดง ผักหวานป่า แมงเหาะ ลูกเนียงป่า น้ำผึ้ง เห็ดเผาะ ใบพลวง เห็ดโคน แถวนี่ก็มีมะขามยักษ์ ชาวบ้านไม่หวงและไม่ยึดป่าเป็นของตนเอง เมื่อมีชาวบ้านจากที่อื่นเข้ามาช่วยเก็บเห็ดในป่า เรามีกติการ่วมกัน คือ มาเก็บเห็ดที่ขึ้นตามฤดูกาลและต้องไม่ทำลายทรัพยากรทั้งดิน น้ำ ป่า ได้รับความเสียหาย เพราะหากระบบนิเวศในป่าถูกทำลาย เราจะไม่สามารถพึ่งพาอาหารจากป่าธรรมชาติได้อีกต่อไป นอกจากในป่า เราก็ปลูกพืชผักเองในสวนของเรา ปลูกงา ปลูกพริก ทำนา ปลูกข้าวไร่ ชีวิตเราอยู่กับธรรมชาติ พุดง่าย ๆ คือ ลีบสองเดือนเรามีอาหารกินตลอด เหลือกี่ขายได้อีก” (สัมภาษณ์, 8 กุมภาพันธ์ 2564)

“คนในหมู่บ้านมีความรู้ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณในการหาและเก็บของป่า เช่น การหาหน่อไม้ เห็ดโคน เห็ดตง เห็ดหนาม เห็ดรวกในป่า บางคนขยันมากก็หาได้เยอะ เอาไปขายให้คนที่มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือคนจากในเมือง ถ้าปีไหนเก็บได้มากก็ส่งไปตลาดทองผาภูมิและร้านอาหารที่เขาดูบริการนักท่องเที่ยว เพราะเห็ดบางชนิดเก็บได้แค่ปีละหน ราคาแพง และเป็นที่ต้องการของตลาด เด็กๆ ในหมู่บ้านจะทำหน้าที่เป็นชาวประมงของชุมชนในการหา กุ้ง หอย ปู ปลาในแหล่งน้ำ” (สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2564)

2.4 การผลิต มาตรฐาน และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การผลิตภายใต้ระบบมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ วิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ฯ มีองค์ความรู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาในการใช้พืชสมุนไพรไล่แมลง ชุดความรู้ที่ผนวกกับภูมิปัญญาและมาตรฐานการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ การเกษตรตามแนวทางการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสม (Good Agricultural Practices: GAP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ดังที่ผู้นำของวิสาหกิจชุมชนกล่าวถึงการนำภูมิปัญญามาใช้ในประโยชน์ในการผลิตว่า

“เราทำปุ๋ยและน้ำหมักชีวภาพใช้เองและแบ่งปันให้กับสมาชิกคนอื่น มีที่เฝ้าถ่านที่ทำขึ้นเองแบบชาวบ้านเพื่อเอาถ่านไว้ทำวัสดุปลูก ใช้ภูมิปัญญาโบราณ เป็นการเฝ้าถ่านแบบเฝ้าโขน เฝ้าแล้วดับด้วยน้ำ ไม่ปล่อยให้สุกจะเป็นถ่านที่เราเอาไปใช้หุงข้าวกัน ทำให้ข้างในยังมีรูพรุน เวลานำไปทำวัสดุปลูก อากาศจะถ่ายเทได้ อีกแบบหนึ่ง เราเฝ้าแบบให้เหลือแต่ขี้เถ้า นำไปใช้เป็นวัสดุปลูกให้กับเมล็ด ส่วนกิ่งไม้แห้งในสวนก็นำมาเผาเพื่อให้ได้น้ำส้มควันไม้นำไปใช้เป็นปุ๋ยและไล่แมลง ขี้แสดนาเกลือที่เราทดลองนำมาใช้กับส้มโอและฝรั่งในสวนในช่วงที่ส้มโอติดลูกแล้ว โดยใส่ก่อนที่จะเก็บผลผลิต 2 เดือน ใส่ 1 เดือนครั้ง ทำให้ผลไม่มียีสราวัน รสชาติดี” (สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2564)

การใช้ทรัพยากรแบบหมุนเวียนในแปลงเกษตรที่ช่วยลดต้นทุน ดังเช่น เกษตรกรที่เลี้ยงสุกรเพื่อนำมูลมาเป็นปุ๋ยในแปลง การทำจุลินทรีย์หยวกกล้วยเพื่อดับกลิ่นมูลสุกร การใช้ผลผลิตจากสวนจำพวกหยวกกล้วย เป็นอาหารที่ใช้เลี้ยงสุกร การแปรรูปผลผลิต เช่น กล้วยอบแห้ง กล้วยตาก กล้วยผง มะขามแช่อิ่ม น้ำผลไม้ พริก ผง งาบด น้ำมันงา และชาสมุนไพร เป็นต้น และการยกระดับมาตรฐานการผลิตอาหารอย่างปลอดภัยตามมาตรฐาน (Good Manufacturing Practice: GMP) องค์ความรู้ดังที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่เกษตรกรได้รับผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับแปลงเกษตรของตนเอง การเรียนรู้ แบ่งปัน และการปฏิบัติจริงดังกล่าวนับเป็น “การเรียนรู้แบบปัญญาเชิงปฏิบัติ” ของเกษตรกรที่เป็นการเรียนรู้และสร้างประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

2.5 การวิเคราะห์สถานการณ์และวางแผนกลยุทธ์ ชุมชนเข้าร่วมเรียนรู้กับโครงการวิจัยและพัฒนาที่ภาคีผ่านกระบวนการในการวิเคราะห์ตนเอง การร่วมเก็บข้อมูลของชุมชน และร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ ทำให้ชุมชนได้เรียนรู้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและการพัฒนา การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชน (SWOT Analysis) และการฝึกทักษะการทำ Business Model Canvas ของวิสาหกิจชุมชน กระบวนการเรียนรู้กระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวจากการรับรู้สถานการณ์ และมองภาพการพัฒนาใน

เชิงระบบมากขึ้นเป็นการเปิดโลกทัศน์และก่อเกิดนวัตกรรมทางความคิดในการสร้างการเปลี่ยนแปลง และ ออกแบบอนาคตร่วมกันโดยมีภาควิชาการเป็นที่เลี้ยง ดังที่ ผู้นำเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนฯ สะท้อนว่า

“การร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ของกลุ่มเป็นเรื่องที่ดีมากๆ ทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้ใน กระบวนการและรู้จักตนเอง บางที่เราคุยกันเองก็มักเข้าข้างตัวเองเพราะเราไม่มีหัวข้อในการวิเคราะห์กัน แต่พอ มีนักวิชาการเข้ามาช่วยแนะนำว่า ถ้าเราต้องการพัฒนาและต่อยอดสิ่งที่เรามีอยู่ เราต้องรู้จักตนเองว่าเราอยู่จุด ไหน และมีศักยภาพเพียงพที่จะก้าวต่อไปอย่างไร การวางแผนเป็นเรื่องสำคัญเพราะทำให้เรามีแนวทางในการ เดินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะในสถานการณ์ของความผันผวนที่เกิดขึ้นด้านเศรษฐกิจและการ เปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลกระทบต่อการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของ เครือข่ายฯ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ทำให้เกษตรกรตื่นตัวในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และส่งผลให้เกษตรกร เห็นความสำคัญในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในเครือข่ายด้วย” (สัมภาษณ์, 14 กุมภาพันธ์ 2565)

2.6 การจัดการระบบกลุ่ม เป็นเครื่องมือให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความร่วมมือ และเรียนรู้ ร่วมกันโดยมีเป้าหมายของวิสาหกิจชุมชนเป็น “ธง” ที่ทุกคนร่วมกันขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยการ จัดการระบบกลุ่มของวิสาหกิจชุมชนเอื้อต่อการดำเนินงาน ดังเช่น การออกแบบการจัดการภารกิจของศูนย์รวม และกระจายสินค้าของเครือข่ายที่สร้างการขับเคลื่อนในโซ่ของอาหารปลอดภัยตั้งแต่แหล่งผลิตต้นทางไปสู่ ผู้ประกอบการ ตลาด และผู้บริโภค สะท้อนให้เห็นการจัดการที่มีการวางแผน ความมีวินัย และความซื่อสัตย์ของ สมาชิกที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคในผลผลิตที่ปลอดภัย ดังที่ ผู้แทนสมาชิกของศูนย์กระจายสินค้าเกษตร อินทรีย์กล่าวว่า

“ระบบกลุ่มทำให้การจัดการสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการรวบรวมผลผลิตเกษตรอินทรีย์ จากสมาชิกเกษตรกรที่อยู่อำเภอต่างไกล เมื่อมีระบบกลุ่มและมีการจัดการผลผลิตในระดับของกลุ่มที่ตรวจสอบ ผลผลิตต้นทาง ซึ่งเป็นการกลั่นกรองแล้วระดับหนึ่งเพื่อป้องกันความผิดพลาดทั้งปริมาณและคุณภาพของผลผลิต การจัดส่งผลผลิตมายังศูนย์กระจายสินค้าจึงเป็นระบบมากขึ้น โดยเกษตรกรแต่ละรายไม่ต้องเดินทางมายังศูนย์ฯ เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางของเกษตรกร บางรายมีผลผลิตจำนวนน้อยสามารถส่งผลผลิต รวมกันกับสมาชิกในกลุ่มของเขาเองได้ เมื่อมีคำสั่งซื้อเพิ่มขึ้นหรือเพิ่มช่องทางการขาย เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ สามารถบริหารจัดการและร่วมวางแผนการผลิตกับแต่ละกลุ่มได้อย่างรวดเร็วและคล่องตัว” (สนทนากลุ่ม, 2 มิถุนายน 2564)

2.7 การสื่อสารข้อมูลในระบบดิจิทัลและการจัดการตลาดบนฐานเครือข่าย การสื่อสารข้อมูล การผลิตและช่องทางการจำหน่ายบน Platform ผ่านระบบ Line เครือข่าย Young Smart Farmer Kanchanaburi กลุ่ม V-get เกษตรปลอดภัย และ Platform ตลาดสุขใจ (สามพรานโมเดล) ส่งผลให้เกษตรกร สามารถใช้ประโยชน์ในการวางแผนการผลิตของสมาชิกในกลุ่ม และเป็นช่องทางการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรในการ สร้างความร่วมมือในการกระจายสินค้าโดยใช้ระบบเครือข่ายรวมศูนย์จำหน่าย การพัฒนาทักษะซื้อขายผ่าน ระบบออนไลน์ และการพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ ดังเช่น ผู้นำวิสาหกิจชุมชนที่เป็นเกษตรกร รุ่นใหม่และใช้เทคโนโลยีการสื่อสารในระบบดิจิทัล สะท้อนให้เห็นความสะดวกและการเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค ดังนี้

“Platform ในการสั่งซื้อและรับ Order ของ Young Smart Farmer ที่เราใช้งานสามารถ เข้าถึงได้ผ่าน Line Application เนื่องจากต้องบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนและประกอบอาชีพเกษตรกรใน ฐานะผู้ผลิตไปด้วยกัน เวลาเป็นเรื่องสำคัญมาก เมื่อเราสามารถใช้เวลาในการเดินทางไปได้มาก กลุ่ม V-get เกษตรปลอดภัยที่อยู่บน Platform ช่วยให้เราได้พูดคุยกับผู้ผลิตเกษตรปลอดภัยด้วยกันและสามารถแลกเปลี่ยนสินค้ากันได้ อีกทั้งยังมีช่องทางให้เรา

สามารถโต้ตอบกับผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและนำเสนอสินค้าให้ผู้บริโภคเลือกซื้อได้ตามฤดูกาล ส่งผลให้เกิดเป็นคำสั่งซื้อผ่านช่องทางดังกล่าวได้ในเวลาอันรวดเร็ว และเป็นสิ่งที่พึงพอใจของลูกค้า ระบบนี้ทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้และยกระดับตัวเองไปสู่การเป็นผู้ประกอบการได้ คือ ผลิตได้ ขายเป็น” (สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2564)

2.8 การสานพลังประชารัฐกับการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ในระบบวนการพัฒนาผ่านการสานพลังภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคประชาชนในการหนุนเสริมด้านการผลิต การแปรรูปผลผลิต และการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีการเชื่อมโยงภาคีผู้ผลิต ผู้ประกอบการ และผู้บริโภคสามารถวางแผนร่วมกันในการซื้อขายผลผลิตที่ปลอดภัย สามารถตรวจสอบย้อนกลับแหล่งผลิตได้ ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายสามารถเปิดตลาดผลผลิตปลอดภัยกับผู้ประกอบการโรงแรมในจังหวัดกาญจนบุรี และจำหน่ายพืชผักอินทรีย์ผ่านบริษัท ประชาธิปไตยรักสามัคคีกาญจนบุรี จำกัด (วิสาหกิจเพื่อสังคม) โดยผู้ประกอบการแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวว่า

“ไม่เคยทราบมาก่อนว่า ในกาญจนบุรีมีแหล่งปลูกผักกะหล่ำปลีปลอดภัย และรสชาติดีมาก ทวนกรอบ ที่โรงแรมเราทำอาหารเพื่อสุขภาพจำหน่ายให้กับผู้ที่มาพักและใช้บริการด้านอาหาร เราต้องสั่งซื้อผักมาจากที่อื่นก่อนหน้านี้ บางส่วนเราก็ปลูกเอง การจัดเวทีเสวนาเพื่อสานพลังและให้ผู้ผลิตกับผู้ประกอบการได้มาพบกันและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในท้องถิ่น ทำให้ทราบว่ายังมีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ของจังหวัดกาญจนบุรีมีผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยมากมายกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของกาญจนบุรี ซึ่งเราน่าจะร่วมกันสนับสนุนผลผลิตที่ปลอดภัยเพื่อยกระดับคุณค่าของผลผลิตอาหารปลอดภัยในภูมิภาคตะวันตก” (สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2564)

3. การจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีมีการจัดการเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้และพลังการพัฒนาโดยมีผู้นำเครือข่ายและแกนนำของวิสาหกิจชุมชนเป็นผู้ให้แนวทางและร่วมกำหนดวิธีการจัดการครอบคลุมด้านการผลิต การจัดการผลผลิต และตลาด จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย การร่วมเวทีเสวนา และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนฯ พบว่า เครือข่ายฯ มีการจัดการ 3 ลักษณะ คือ

3.1 การจัดการด้านการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ออกแบบสอดคล้องกับภารกิจของสมาชิกและเอื้อต่อการเข้าถึงของสมาชิก ประกอบด้วย 1) การเรียนรู้และปฏิบัติการแบบใช้เครือข่ายเป็นฐาน เช่น การจัดประชุมประจำปี และการเสวนา เป็นต้น 2) การเรียนรู้โดยใช้วิสาหกิจชุมชนเป็นฐาน เช่น การเรียนรู้เฉพาะกลุ่มและการเรียนรู้ผ่านโครงการวิจัย เป็นต้น และ 3) การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมและความเป็นอิสระของสมาชิกในการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น และจัดการเกี่ยวกับการซื้อขายผลผลิต

3.2 การบริหารจัดการเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม เครือข่ายฯ บริหารจัดการโดยให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของสมาชิก ประกอบด้วย การวางแผนงานประจำปี การแยกผลิตและการรวมจำหน่ายในระดับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและระดับเครือข่าย การพัฒนาทักษะและศักยภาพของเกษตรกรที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในวิสาหกิจชุมชน ท้องถิ่น และเครือข่าย และการพัฒนาตลาดปลอดภัยของเครือข่ายเกษตรอินทรีย์

3.3 การสานพลังภาคีและเครือข่าย การจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ฯ ในการสร้างความร่วมมือเพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและผู้เกี่ยวข้องในโซ่ของอาหารปลอดภัยตั้งแต่ผู้ผลิตต้นน้ำถึงผู้บริโภคปลายน้ำให้ความสำคัญในการสานพลังจากภาคีที่มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ ร่วมกันพัฒนาให้เกิดสังคมอาหารปลอดภัยและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนเกษตรในจังหวัดกาญจนบุรี ประกอบด้วย ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และภาคประชาชน ดังเช่น การพัฒนาตามแนวทางการสานพลัง

ประชากรรัฐที่เครือข่ายฯ ได้บริหารจัดการเครือข่ายเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบด้านการเกษตร การแปรรูปผลผลิต และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเปิดตลาดอาหารปลอดภัยในโรงพยาบาลผ่านโครงการโรงพยาบาลอาหารปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุข และการสานพลังผ่านโครงการวิจัยและพัฒนาในพื้นที่

4. กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายมีองค์ประกอบที่กระตุ้นการพัฒนาเกษตรกรในเครือข่ายฯ เสริมสร้างพลังการขับเคลื่อนที่สอดคล้องกับสถานการณ์และบริบทของท้องถิ่น และการเปลี่ยนแปลงในตัวคนและวิถีชีวิต โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับผู้นำกลุ่มและภาคีที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของเครือข่ายฯ ดังนี้

4.1 แนวความคิดและวิถีปฏิบัติของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

4.1.1 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ชุมชน โดยผู้นำให้ความสำคัญในการสร้างพื้นที่เรียนรู้และรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่อำนวยความสะดวกต่อสมาชิก โดยมีการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้งแบบที่ใช้เครือข่ายเป็นฐานและใช้วิสาหกิจชุมชนเป็นฐาน

4.1.2 วิธีคิดแบบ “กล้าเปลี่ยนแปลง” เกษตรกรในเครือข่ายมีความมุ่งมั่นและความต้องการในการแก้ปัญหาพร้อมกัน โดยกล้าเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและยกระดับการประกอบอาชีพวิธีคิดดังกล่าวเป็นจุดร่วมของสมาชิกที่สะท้อนให้เห็นจากการปรับเปลี่ยนวิถีการทำเกษตรเข้าสู่มาตรฐานการผลิตทางการเกษตรที่ดีและเหมาะสมและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยเกษตรกรสะท้อนว่า

“มาตรฐานเป็นเรื่องสำคัญ คนในเครือข่ายต้องรักษามาตรฐานความปลอดภัย ผู้ผลิตในเครือข่ายต้องมีความซื่อสัตย์และความเป็นธรรมต่อธรรมชาติและมนุษย์ โดยเฉพาะผู้บริโภคปลายทาง” (สนทนากลุ่ม, 3 มีนาคม 2564)

4.1.3 การแยกผลิตและรวมจำหน่าย การจัดการของเครือข่ายโดยการแยกผลิตตามรายเกษตรกร และนำผลผลิตมารวมกันเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการจำหน่าย ประกอบด้วย 1) *การจัดการระดับกลุ่ม* เป็นการแยกผลิตในแต่ละพื้นที่ของสมาชิก รวบรวมผลผลิตเพื่อจำหน่ายประเภทและคุณภาพของผลผลิตส่งต่อให้ผู้ประกอบการ ตลาด และผู้บริโภค และ 2) *การจัดการระดับเครือข่าย* มีศูนย์รวมและกระจายผลผลิต คือท่ามะขามฟาร์มที่บริหารจัดการผลผลิตและจัดส่งโรงพยาบาลที่เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลอาหารปลอดภัยในกรุงเทพมหานคร และร้านค้าประชากรรัฐและศูนย์กระจายสินค้าเกษตรอินทรีย์แก่เส้นที่รวบรวมสินค้าจากเกษตรกรและกระจายสินค้าสู่โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนาในจังหวัดกาญจนบุรี ตลาดจริงใจ ร้านอาหารเพื่อสุขภาพ ตลาดเกษตรกรจังหวัดกาญจนบุรี และถนนคนเดินในอำเภอเมืองกาญจนบุรี กลไกดังกล่าวเป็นการพัฒนาเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ ดังที่แกนนำกลุ่มฯ กล่าวว่า

“แม้ว่าเราจะแยกกันผลิต แต่เวลาที่เรามีปัญหาสามารถปรึกษาหารือกับคนในกลุ่มและคนต่างกลุ่มได้ ไม่ต้องแก้ปัญหาคนเดียว ตลาดของเราก็เหมือนกัน แต่ละคนไม่ต้องวิ่งหาที่ขาย พอเรารวมกลุ่มกันเราสามารถรวมกันขายได้ เครือข่ายก็ช่วยเหลือกัน มีแผนการส่งล่วงหน้า เมื่อศูนย์กระจายสินค้ามีผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด พวกเราก็ช่วยกันเติมสินค้า บางครั้งถูกลดปริมาณการสั่งซื้อกระทันหันผลผลิตเหลือ เราก็ช่วยกันจัดการไม่ให้เกิดความเสียหาย” (สนทนากลุ่ม, 25 มีนาคม 2564)

4.1.4 การสานเครือข่ายและเกื้อกูลกันด้วยกัลยาณมิตร การสานเครือข่ายเป็นการสร้างระบบของการเกื้อกูลกันตั้งแต่การผลิตถึงตลาด ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ลดความเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับผลผลิต การเชื่อมโยงตลาดระหว่างเครือข่ายเป็นพื้นที่การเรียนรู้ของเกษตรกรและกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวต่อสภาวะวิกฤติ ดังเช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี เครือข่าย

Young Smart Farmer เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์สุขใจไทรโยค และเครือข่ายภายใต้ระบบประชารัฐที่ดำเนินการขยายตลาดโดยบริษัท ประชารัฐรักสามัคคีกาญจนบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด จากการสานเครือข่ายทำให้วิสาหกิจชุมชนมีรูปแบบตลาดที่รับซื้อผลผลิตทั้งแบบตลาดที่มีหน้าร้าน และตลาดแบบออนไลน์ที่ลูกค้าสั่งซื้อล่วงหน้าได้ ทำให้เกษตรกรสามารถวางแผนการผลิตและกำหนดวันส่งผลผลิตที่แน่นอน

4.1.5 การพัฒนาคนเพื่อขับเคลื่อนการทำงานบนฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรสู่การรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์และการพัฒนาสู่เกษตรกรดิจิทัลด้วยการสานพลังความร่วมมือระหว่างภาคีและเครือข่ายในการส่งเสริมความรู้และขับเคลื่อนการพัฒนาผ่านโครงการต่าง ๆ เช่น การสนับสนุนโรงเรียนอัจฉริยะผ่านโครงการยกระดับคุณภาพผลผลิตทางการเกษตรสู่มาตรฐานเกษตรปลอดภัยแบบครบวงจรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพืช โดยสำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น ส่งผลให้เกษตรกรได้รับโอกาสและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม

4.2 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดแบบแผนในการพัฒนานำไปสู่การปฏิบัติการในท้องถิ่นผ่านนโยบายการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนและชุมชนในภาคการเกษตร กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และยกระดับอาชีพของเกษตรกรในเครือข่ายตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เชื่อมโยงการพัฒนา 5 มิติ คือ การพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและความมั่นคงสันติภาพและความยุติธรรม และความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนาที่เน้นความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน (United Nations, 2021) จากเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนแม่บทของยุทธศาสตร์ชาติในประเด็น “เศรษฐกิจฐานราก” สู่นโยบายเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐที่เสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 8 เป็นต้นมาให้ความสำคัญในการพัฒนาคนและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีหลักในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา (ธนากร สังเขป, 2555) ประกอบกับ การสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมให้ชุมชนเกษตรได้รับความรู้ นวัตกรรม การผลิต การแปรรูป การจัดการผลผลิต การรับรองมาตรฐาน และตลาด โดยจังหวัดกาญจนบุรีมีแผนการพัฒนาที่เน้นการเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรที่สำคัญโดยส่งเสริมการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และส่งเสริมการพัฒนาระบบเกษตรกรรมครบวงจร และพัฒนาให้เป็นเมืองนำอยู่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี, 2565) ซึ่งเป็นการสร้างโอกาสให้กับสมาชิกในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ยกระดับการประกอบอาชีพและการพัฒนามาตรฐานการผลิตทางการเกษตรสู่อาหารปลอดภัยบนฐานทุนทางสังคมและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเกษตรกร

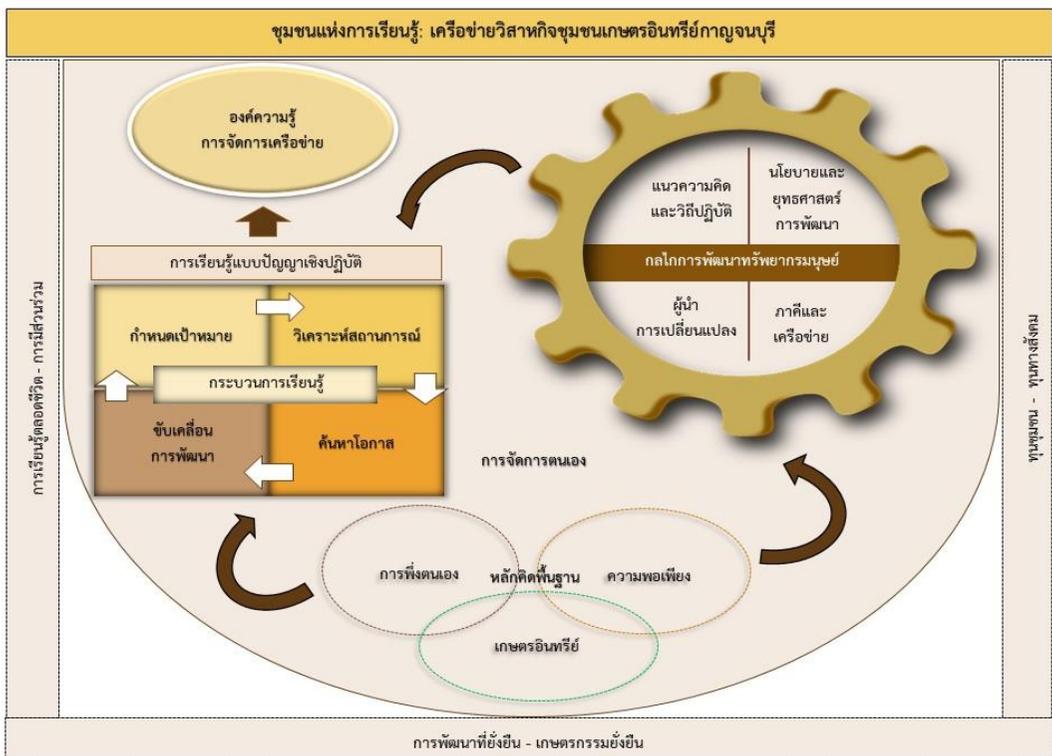
4.3 ภาคีและเครือข่าย ภาคีเป็นตัวขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ โดยการดำเนินงานแบบเครือข่ายก่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนในการทำเกษตรอินทรีย์ ภาคีและเครือข่ายการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี ประกอบด้วย 1) *ภาครัฐ* ได้แก่ สำนักงานเกษตรจังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดกาญจนบุรี ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรกาญจนบุรี กรมวิชาการเกษตร และสำนักงานพาณิชย์จังหวัดกาญจนบุรี 2) *ภาคเอกชน* ได้แก่ บริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขากาญจนบุรี และสำนักงานหอการค้าจังหวัดกาญจนบุรี 3) *ภาคประชาสังคม* ได้แก่ บริษัท ประชารัฐรักสามัคคีกาญจนบุรี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จำกัด สภาอุตสาหกรรมจังหวัดกาญจนบุรี เครือข่ายเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี ศูนย์กสิกรรม

ธรรมชาติท่ามะขาม ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านเกษตรอินทรีย์ และมูลนิธิสังคมสุขใจ 4) *ภาควิชาการ* ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันศรีธาภิรมย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.4 ผู้มีการเปลี่ยนแปลง บุคคลสำคัญที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และเปลี่ยนแปลง

ตนเองด้านความคิด ทักษะ และพฤติกรรมในระบบนิเวศการเรียนรู้ตามบริบทของวิสาหกิจชุมชน ผู้มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้ขับเคลื่อนแนวความคิด นโยบาย และองค์ความรู้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายด้วยความมุ่งมั่นในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานของผู้มีหัวใจเดียวกัน คือ “หัวใจที่กล้าเปลี่ยนแปลง” ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์การพัฒนาที่นำไปสู่การยกระดับของความรู้และอาชีพพบว่า มี 3 ระดับ คือ 1) ระดับเครือข่าย ได้แก่ ประธานและแกนนำเครือข่ายฯ 2) ระดับผู้นำและแกนนำวิสาหกิจชุมชน และ 3) ระดับองค์กรในชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำชุมชน และเยาวชน

5. โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

ภาพ 2 โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี

จากการสังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาเครือข่ายฯ พบว่า การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรี (ดังภาพ 2) มีหลักคิดพื้นฐานเป็นจุดร่วมที่สำคัญ โดยมีกลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม และการพัฒนาบนฐานของทุนชุมชน/ทุนทางสังคม โดยสมาชิกได้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมผนวกกับองค์ความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายร่วม การวิเคราะห์สถานการณ์ การค้นหาโอกาสเพื่อเข้าถึงเป้าหมาย และการวางแผนเพื่อการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดนำมาสู่การยกระดับศักยภาพของกลุ่มและเครือข่าย การพัฒนาของเครือข่ายสะท้อนถึงลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การพัฒนาแบบปัญญาเชิงปฏิบัติ

ความเข้มแข็งของผู้นำเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ ความชำนาญของของเกษตรกร วัฒนธรรมการเรียนรู้ของเครือข่ายที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของสมาชิก และการสนับสนุนของสมาชิกและภาคีเครือข่าย

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนาชุมชนของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์กาญจนบุรี สะท้อนให้เห็นการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านอาชีพเกษตรกรอินทรีย์ที่มีกลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่าย บนหลักคิดพื้นฐานของความพอเพียง การพึ่งตนเอง และหลักเกษตรกรอินทรีย์ที่หนุนเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับทุนทางสังคมนำไปสู่การจัดการตนเองและเครือข่าย และสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเครือข่าย โดยมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงยึดหลักปฏิบัติในความเป็นธรรมที่ว่า *“การทำเกษตรกรอินทรีย์แบบผสมผสานเป็นการสร้างความหลากหลายให้กับระบบนิเวศ เปรียบได้กับการสร้างความเป็นธรรมให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในโซ่ของอาหารปลอดภัยทั้งระบบนิเวศ ผู้ผลิต และผู้บริโภค”*

องค์ความรู้และการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์กาญจนบุรีก่อเกิดและพัฒนาจากการเรียนรู้และการปรับตัวของเกษตรกร ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อยกระดับทั้งด้านการผลิตและการเข้าสู่ตลาดเป้าหมาย วัฒนธรรมการเรียนรู้ในระบบกลุ่มชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในตัวคนและชุมชนเกษตรกร โดยใช้ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการจัดการเครือข่ายเพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนสังคมเกษตรกรอินทรีย์ตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำผ่านการเรียนรู้ การบริหารจัดการเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วม และการสานพลังภาคีและเครือข่าย จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เปรียบเสมือนหัวใจของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาได้ เนื่องจากการเรียนรู้ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านจิตสังคม การรับรู้ และด้านร่างกาย (Sigelman & Elizabeth, 2015) โดยใช้ประสบการณ์และบทเรียนชีวิตเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และวางแผนชีวิตเพื่อสร้างผลลัพธ์อันพึงประสงค์ของกลุ่ม (ศิริภัสสรค์ วงศ์ทองดี, 2556)

กลไกการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนฯ ประกอบด้วย แนวความคิดและวิถีปฏิบัติ นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนา ภาคีและเครือข่าย และผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นฐานสำคัญในการหนุนเสริมกลุ่มและเครือข่ายในการขับเคลื่อนความรู้และการจัดการเครือข่ายนำไปสู่ความร่วมมือของเครือข่ายที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และสมาชิกมีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล โดยมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและมีการจัดการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเข้าถึงของคนในชุมชนตามศักยภาพของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุดิมา ถวัลย์ปรีดา และคณะ (2564) และความสำคัญของกลไกการขับเคลื่อนองค์กรที่ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2564) พบว่า กลไกการขับเคลื่อนระบบเครือข่ายและกระบวนการเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชนเป็นพลังกระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดการพัฒนาด้านการเกษตร โดยเฉพาะเครือข่ายตลาดในระบบดิจิทัลเป็นการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะที่สอดคล้องกับองค์ความรู้ที่สร้างเกษตรกรยุคใหม่ที่ผันตัวสู่ธุรกิจเต็มรูปแบบ (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร, 2565) ความก้าวหน้าของการสื่อสารในระบบดิจิทัลทำให้คนในสังคมเกษตรปรับเปลี่ยนความคิดและทัศนคติเข้าสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะที่ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนาจึงจำเป็นต้องยกระดับขึ้นจากการเป็นผู้ผลิตเพียงอย่างเดียวไปสู่การเป็นผู้ผลิตในฟาร์ม แปรรูป และจัดจำหน่ายที่ตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว และการให้ความสำคัญในการสร้างคุณค่าร่วมเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนยังเป็นสิ่งสำคัญ ดังที่ กิตติคุณ แสงนิล และคณะ (2564) พบว่า การสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเครือข่ายและการจัดการทุนพื้นฐานของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสรรค์อาชีพและคุณภาพชีวิตที่สมดุล

โมเดลการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีเป็นรูปแบบของการเรียนรู้และพัฒนาชุมชนเกษตรอินทรีย์ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของอาชญญา รัตนอุบล (2562) ที่สามารถนำตัวแบบไปขยายผลเพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดในกระบวนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) ที่เป็นแนวทางของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน (ธิดาภรณ์ กำนันตน และคณะ, 2563) โดยนำนโยบายการสานพลังประชารัฐเข้ามาประยุกต์ในการพัฒนาเครือข่าย สร้างให้เกิดการรวมตัว ร่วมใจ ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้บนฐานวัฒนธรรม และความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตรสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเครือข่ายที่เหมาะสม (กฤติยา อนุวงศ์ และสุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2564) ที่ต้องคำนึงถึงการก่อรูปของการจัดการระบบบริหารเครือข่าย การใช้ประโยชน์เครือข่าย และการธำรงรักษาเครือข่าย โดยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผู้นำแห่งการเรียนรู้ ส่งต่อองค์ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์สู่สมาชิกในเครือข่าย มีการพัฒนาปัญญาและส่งเสริมการปรับเปลี่ยนจากภายในบนฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมดุลผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง (สุโรจนา อาษาศึก, 2557) ที่เรียกว่า *การพัฒนาแบบปัญญาเชิงปฏิบัติ* ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เกษตรกรได้พิสูจน์ด้วยตนเองและถ่ายทอดบทเรียนไปสู่บุคคลอื่น สอดคล้องกับแนวคิดเชาปัญญาเชิงปฏิบัติ (Practical Intelligence) ของ Sternberg & Grigorenko (2007) ที่มีหลักในการสร้างความเข้าใจในเนื้อหา กระบวนการทำงาน รู้จักวิธีแก้ปัญหา สามารถกำกับควบคุมตนเอง และสร้างเสริมให้เกิดความสามารถในการปฏิบัติ การใช้ความรู้ การประยุกต์ และตรวจสอบทบทวนความรู้ (สิระ สมนาม, 2560)

กล่าวได้ว่า เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีมีแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการงานอาชีพด้านเกษตรอินทรีย์ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่ายที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Udomwech et al. (2020) ที่สะท้อนประสบการณ์เรียนรู้ในการจัดการตนเองของกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทราผ่านแนวคิดและวิถีปฏิบัติในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในระบบกลุ่ม สร้างการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมบนฐานของทุนชุมชนนำไปสู่การจัดการตนเองของกลุ่มในการยกระดับความปลอดภัยด้านอาหารและการพึ่งตนเองในระบบเกษตรอินทรีย์ นอกจากนี้ การใช้โอกาสจากการหนุนเสริมขององค์กรภาคีและเครือข่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะการสานพลังประชารัฐร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นด้านอาชีพนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างประโยชน์ในอาชีพอย่างสมดุลตามการเรียนรู้แบบปัญญาเชิงปฏิบัติที่สอดคล้องกับรูปแบบของการเรียนรู้ที่ยั่งยืนของชุมชน (พัชรี ทองเรือง และคณะ, 2560) ประกอบด้วย บุคคลแห่งการเรียนรู้ กลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่จะนำเกษตรกรไปสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (อมรพิมล พิทักษ์ และพีรเทพ รุ่งคุณากร, 2564) กล้าเปลี่ยนแปลง ริเริ่ม สร้างสรรค์ ซื่อสัตย์ รู้จักตนเอง สามารถบริหารจัดการ และทำงานอย่างบูรณาการกับภาคีเพื่อพัฒนาสู่ความมั่นคงด้านอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการ

การส่งเสริมการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ด้วยนโยบายการสานพลังประชารัฐและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกษตรกรรมโดยกระจายโอกาสไปถึงวิสาหกิจชุมชนอื่นในจังหวัดกาญจนบุรี ด้วยการประยุกต์โมเดลของการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ไปสู่การยกระดับสังคมอาหารปลอดภัยและความมั่นคงด้านอาหารอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยในอนาคต

การยกระดับพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์กาญจนบุรีตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม (BCG Model) และการสานพลังประชารัฐเพื่อขับเคลื่อนโซ่คุณค่าอาหารปลอดภัย โดยสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนด้วยการบริหารจัดการที่คำนึงถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรและการจัดการที่เป็นมิตรต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุนอุดหนุนวิจัย มก. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” และ “ภาควิชาการพัฒนาระบบบริหารมนุษยและชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน”

เอกสารอ้างอิง

- กฤติยา อนุวงศ์, และสุรสิทธิ์ วชิรขจร. (2564). การพัฒนารูปแบบและวิธีการจัดการเครือข่ายที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย: กรณีศึกษาเครือข่ายในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 15(2), 347-361.
- กาญจนา ไชยพันธ์. (2549). *กระบวนการกลุ่ม*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- กิตติคุณ แสงนิล, สันติธร ภูริภักดี, และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2564). การสร้างคุณค่าร่วมเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน : แนวทางจากทฤษฎีฐานราก. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 22(2), 83-96.
- เกษม วัฒนชัย. (2559). *การเรียนรู้ที่แท้และพอเพียง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). *คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ชุติมา ถวัลย์ปรีดา, ภัทรกันย์ ระเบียบดี, รัฐพงษ์ แข่งช่าง, วิศรดา นบนอบ, สุเมธา ทศนเปรมสิน, อัญเชิญพร อิตติยศศักดิ์, และจันทร์ศร ภูติอริยวัฒน์. (2564). ชุมชนแห่งการเรียนรู้กับการพัฒนาชุมชน. *วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 1(2), 97 - 111.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. (2564). กลไกการขับเคลื่อนระบบเครือข่ายและกระบวนการของวิสาหกิจชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร. *วารสารเกษตร มสธ.*, 3(1), 5-15.
- ธนากร สังเขป. (2555). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: วี.พรีนซ์ (1991).
- ธิดาภรณ์ กำนันตน, มาริษา อนันทราวิน และโชติ บดีรัฐ. (2563). PLC ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสู่การพัฒนาสาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน. *Journal of Modern Learning Development*, 5(4), 159-172.
- เนาวนิตย์ สงคราม. (2556). *การสร้างนวัตกรรม เปลี่ยนผู้เรียนให้เป็นผู้สร้างนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: วี.พรีนซ์ (1991).
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). *แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: วี.พรีนซ์ (1991).
- พัชรี ทองเรือง ปัญญา เลิศไกร และกันตภณ หนูทองแก้ว. (2560). รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 9(2), 192-205.
- วิจารณ์ พานิช. (2551). *การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ตาตา พิมพ์ลิขิต.

- วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2555). *ความรู้เบื้องต้นเกษตรอินทรีย์*. กรุงเทพฯ: สุภา.
- ศิริภัสสรศรี วงศ์ทองดี. (2556). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: วี.พรินท์ (1991).
- สำนักงานจังหวัดกาญจนบุรี. (2565). *แผนพัฒนาจังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ.2561-2565) ฉบับทบทวนใหม่รอบปี พ.ศ. 2563*. สืบค้น 2 มกราคม 2565, จาก <https://ww2.kanchanaburi.go.th/ebook/detail/13/data.html>
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). (2565). *เกษตรยุคใหม่ ผันตัวสู่ธุรกิจเต็มรูปแบบ*. สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2565, จาก https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=24
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 เป้าหมาย*. สืบค้น 25 ธันวาคม 2564, จาก <https://sdgs.nesdc.go.th>
- สิระ สมนาม. (2563). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดเซวาร์ปัญญาเชิงปฏิบัติร่วมกับกระบวนการสุนทรียศาสตร์เพื่อส่งเสริมความสามารถในการวิเคราะห์วรรณคดี สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุธินี ฤกษ์ขำ. (2557). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: หลักการและการประยุกต์ (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุโรจนา อาษาศึก. (2557). *การพัฒนาชีวิตมนุษย์ในทัศนะของกลุ่มเกษตรกรมัยยั่งยืนจังหวัดเชียงใหม่*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรพิมล พิทักษ์ และพีรเทพ รุ่งคุณากร. (2564). *แนวทางการพัฒนาเกษตรกรสู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร*. *วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า*, 8(1), 17-23.
- อาชัญญา รัตนอุบล. (2562). *การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้*. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 47(2), 428-444.
- Sigelman, C. K., & Elizabeth A. R. (2015). *Life-Span Human Development* (8th ed.).
- Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2007). *Teaching for Successful Intelligence: To Increase Student Learning and Achievement* (2nd ed.). CA: Corwin Press.
- Suwen, F. A. N. G. (2021). Research on the Cultivation Path of High Quality Farmers. *Canadian Social Science*, 17(2), 22-30.
- Udomwech, A., Jai-Aree, A., & Srisuantang, S. (2020). Reflections on learning experience for self-management: The concepts and practices of Sanam Chai Khet Organic Agricultural Group, Chachoengsao province, Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 41(1), 68-74.
- United Nations. (2021). *Sustainable Development Goals*. Retrieved February 2, 2021 from <http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals>
- USA: Cengage Learning.